

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI
AVRUPA BİRLİĞİ BAŞKANLIĞI

REPUBLIC OF TURKEY
MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS
DIRECTORATE FOR EU AFFAIRS

ÇEVRE TEMASINDA SİVİL SEKTÖR HİBE PROGRAMLARI PROJELERİNE BİR BAKIŞ

Aralık 2021

AB ARAŞTIRMALARI

Dina ERAD ULUSAL
AB İşleri Uzman Yardımcısı
Proje Uygulama Daire Başkanlığı

GİRİŞ

“Acil sistemik çözümler gerektiren acil sürdürülebilirlik zorluklarıyla yüzyüzeyiz.” Avrupa Çevre Ajansı'nın 2020 raporu işte bu sözlerle başlıyor. Gezegenimizin yüzleştiği çevresel ve iklimsel problemlere karşı son 40 yılda verdiğimizden daha farklı yanıtlar bulmanın gerektiği bir dönemde bulunuyoruz.

Avrupa Birliği (AB), çevreyi sağlığın, ekonominin ve huzurun temeline oturtan bir çevre politikası belirleyerek dünyadaki çevre standartları arasında hayli yüksek bir pozisyona oturmayı başarmaktadır. AB çevre politikası, Avrupa Birliği'nin İşleyişine İlişkin Antlaşma'nın 11. ve 191.-193. Maddelerine dayanmaktadır. 191. Madde uyarınca, iklim değişikliğiyle mücadele, AB çevre politikasının açık bir hedefidir. Sürdürülebilir kalkınma, 'çevrenin kalitesinin yüksek düzeyde korunması ve iyileştirilmesi' (Avrupa Birliği Antlaşması'nın 3. Maddesi) taahhüdünde bulunan AB için kapsayıcı bir hedeftir.

Günümüzde deneyimlediğimiz küresel ve çevresel zorluklar değişip evrildikçe, çevre politikaları da buna paralel olarak değişime uğramaktadır. 7. Çevre Eylem Programında AB, Birleşmiş Milletlerin belirlediği sürdürülebilir kalkınma hedefleri ile uyumlu bir dizi öncelik belirlemiştir. Bu öncelikler 3 temel madde ile açıklanabilir. Bu hedeflerden ilki AB'nin doğal sermayesini korumak ve ilerletmektir. İkinci olarak AB, ekonomisini yeşil ve düşük karbonlu rekabetçi bir dönüşüme tabi tutmayı hedeflemektedir. Son hedefte ise doğrudan AB vatandaşlarına odaklanılmış ve onların sağlık ve refahını çevreyle bağlantılı baskılardan ve risklerden korumak amaçlanmıştır (Avrupa Çevre Ajansı, 2019). Günümüzde Avrupa Birliği çevre politikası çok katmanlı ve çok yönlü bir çerçeve ile karşımıza çıkmaktadır. Çevre sorunları genellikle işbirliği gerektiren ve çözümlerinde her çabanın değer arz ettiği konulardır ve Avrupa Birliği bu durumun farkındadır. Böylesi bir durumda devletlere bağlı olmayan organizasyonlar bir başka deyişle sivil toplum kuruluşlarının (STK), Avrupa Birliği çevre politikasında kilit bir rol oynamaktadır (Benzeyen, 2020).

SİVİL TOPLUM SEKTÖRÜ HAKKINDA

STK'ların desteklenmesi ve kapasitesinin artırılması STK'ların işleyişi ve yararlılığı açısından önemlidir. Bu bağlamda, Katılım Öncesi Yardım Aracı'nın (IPA) 2. döneminde Türkiye ve AB tarafından alınan ortak bir kararla, sivil toplum öncelikli bir sektör olarak belirlenmiştir. Bu alanda yürütülen projelerin genel koordinasyonu AB Başkanlığı tarafından yürütülmeye başlanmıştır. Bu dönemde yürütülen projeler AB müzakere sürecine destek olmakla kalmamış, Türkiye'deki sivil toplumun gelişimine de olumlu bir katkı sağlamıştır.

Katılım Öncesi Yardım Aracının (IPA) II. döneminde AB Başkanlığı tarafından AB finansmanı ile uygulanan önemli programlardan biri **Sivil Toplum Destek Programıdır (CSSP)**. Program ile STK kapasitelerinin artırılması yoluyla karar alma süreçlerine daha etkin katılımı hedeflenmiştir. 2018-2022 yılları arasında üç dönemde uygulanan Program çerçevesinde 13,3 milyon avro tahsis edilerek 111 STK ile hibe sözleşmesi imzalanmıştır. Bu kapsamda uygulanan bir başka önemli program olan **Sivil Toplum Diyalogu (CSD)**, Türkiye'deki ve AB'deki sivil toplum kuruluşlarını, bilgi ve tecrübe alışverişinde bulunmak ve kalıcı bir diyalog inşa etmek için ortak konular etrafında bir araya getirmeyi hedefleyen bir hibe uygulamasıdır. Sivil Toplum Diyalogu Programı 2008'den bu yana beş farklı dönem altında ve değişik alanlarda yürütülen 400'e yakın projeye ve 650'nin üzerinde diyalog amaçlı ortaklığa yaklaşık 50 milyon avro kaynak sağlamıştır. Altıncı dönem uygulaması 2021 yılı ilk çeyreğinde başlamıştır. Sivil Toplum Diyalogu, AB müktesebatı ile ilgili alanlarda Türkiye'deki ve AB'deki sivil toplum kuruluşları arasında geliştirilen iş birliği ve ortaklıklar vasıtasıyla AB normlarının ve iyi uygulama örneklerinin ülkemize kazandırılmasına vesile olmaktadır.

Bu çalışmanın yapıldığı 2021 itibarıyla CSSP üçüncü döneminin, CSD ise altıncı döneminin içindedir. Her iki programda da çevre ve iklimle alakalı birçok projeye yer verilmiştir. Söz konusu programlar kazanımları yönünden hem Türkiye'de sivil toplumun gelişimine katkı sağlamakta, hem Türkiye – AB ilişkilerinin ve diyalogunun gelişimine olumlu geri bildirimler getirmekte, hem de çevre ve iklim sorunları farkındalığı ve çözümleri ile alakalı hususlarda önemli bir rol oynamaktadırlar. Bu çalışmanın amacı, CSD VI ve CSSP III kapsamında fonlanan projelerden çevre ve iklim tematik alanı ile ilgili olanlara genel bir bakış sağlamak ve projelerin içerikleri ve potansiyel kazanımlarına dair bilgi vermektir.

ÇEVRE TEMASINDA PROJELERE BİR BAKIŞ

yer almaktadır.

CSSP III – “Geleceğimi Çöpe Atmayın”

Uçan Balon Çocuk ve Gençlik Derneği tarafından geliştirilen bu projede Adana ilinden 40 çocukla birlikte gerçekleştirilmesi planlanan bilgilendirme, tartışma ve politika oluşturma faaliyetleri gibi bir dizi faaliyet söz konusudur. Bunun yanı sıra hibe faydalanıcımız, kamu kurumları ile işbirliği içinde iklim değişikliği ve ekoloji alanında donanımlı bir çocuk inisiyatifi kurmayı hedeflemektedir. Çevreye duyarlı uygulamaların STK - Özel sektör işbirliğinde gerçekleştirilmesi ve çocuklarla birlikte Adana’da iyi tarım uygulamalarının incelenmesi de projenin hedefleri arasında

CSSP III – “Herkes İçin Bisiklet”

Kesin olarak bilinmemekle birlikte dünyada şu anda 1 milyar kadar bisiklet olduğu tahmin edilmektedir. Bu, yaklaşık 1,5 milyar dolaylarında olan araba sayısı ile karşılaştırıldığında hayli yüksek bir sayı olarak karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde bisiklet kullanımı yalnızca bir boş zaman aktivitesi ya da hobi olarak değil, aynı zamanda bir ulaşım aracı olarak görülmektedir. Bisiklet kullanımının artışı, karbon emisyonunu büyük oranda düşüren bu ulaşım aracını daha da dikkate değer kılmaktadır. Haftanın 4 günü işe bisikletle gidip gelerek 8 km yol yapan bir bisikletli, yılda ortalama 750 kg karbon emisyonu azaltmaktadır (Bike Statistics, 2021). **Sürdürülebilir Ulaşım ve Şehirler Derneği** tarafından uygulanan bu proje, işte bu sebeplerden ötürü daha önemli bir hal almaktadır. Bu projenin amacı bisikletle ilgili çalışan STK’ların politika oluşturma, lobicilik ve ağ kurma konularında kapasitelerini geliştirerek yerel yönetimlerle işbirliğini teşvik etmektir. Proje ile birlikte Türkiye’deki bisiklet ekosistemi (bisiklet altyapıları ve planları) hakkında araştırmalar yaparak yerel yönetimler ve STK işbirlikleri ile yerel eylem planları oluşturmak ve bisiklet kullanımını teşvik etmek de amaçlanmaktadır.

CSD VI – “Sağlık İçin Doğa”

Samsun Turizmciler Derneği, bu proje ile Samsun'da tarım ve kırsal turizmi geliştirerek Türkiye'nin AB üyeliğine giden yoldaki çabalarına yerel olarak katkıda bulunmayı, Samsun kırsalında gastronomi ve tarım turizmi alanında çalışan girişimcileri güçlendirmeyi ve bu girişimcileri yeni girişimlere teşvik etmeyi amaçlıyor. Projenin yöresel ürünler, tamamlayıcı tıbbi ürünler ve kadın el sanatı ürünleri konusunda farkındalık artırılmasından fitoterapi uzmanları yetiştirilmesine, yerel ürünler için dijital pazar kurulmasından agroturizm /gastroturizm üzerine çalışmalara varana değin geniş bir hedef ve faaliyet yelpazesi bulunuyor. Özellikle son yıllarda hayatımıza giren doğaya ve doğala dönüş trendi bu projede de net bir şekilde gözlenmekte.

CSD VI – “Deniz Kıyı Diyalogu”

Türkiye'deki deniz ve kıyı koruma alanlarının etkin bir şekilde korunmasını ve yönetimini sağlamak için Türkiye-AB arasındaki sivil toplum diyalogunu güçlendirmek, Türkiye'nin güney-batı ve batı kıyı şeridindeki STK'ların savunuculuk, iletişim ve kampanya becerilerini artırmak **Doğal Hayatı Koruma Vakfı Türkiye'nin** bu projesinin ana hedeflerini oluşturuyor. Kuruluşundan bu yana, 43 yıldır çevre ile ilgili projelere imza atan Doğal Hayatı Koruma Vakfı ya da daha bilinen adıyla WWF, bu proje özelinde Antalya Kaş, Aydın Kuşadası, İstanbul Prens Adaları gibi bazı pilot sahalara odaklanarak buradaki STK'lar arasında ağlar kurmayı amaçlıyor. Bunun yanı sıra STK ağının deniz ve kıyı koruma alanlarının yönetimine katılım kapasitesini artırmak için AB'den gelecek uzmanlar tarafından kapasite geliştirme çalıştayları düzenlenmesi de projede planlanmış bulunmaktadır.

CSD VI – “Denizdeki Dostlar”

Orta Karadeniz'in güzide illerinden olan Sinop merkezli **S.S. Abalı Köyü Su Ürünleri Kooperatifi**, bu proje ile AB politikaları ve mevzuatına uygun bir balıkçılık yönetimi için Türkiye, Romanya ve Almanya'daki STK'lar arasında güçlü ve sürdürülebilir bir sivil toplum diyalogunun teşvik edilmesi ve bu diyalog ile Karadeniz'deki deniz memelilerinin korunması konusunda STK'lar arasında deneyim paylaşımına ve işbirliğine zemin oluşturulmasını amaçlamakta. Proje aynı zamanda, Sinop'ta yunus gözlem turları yoluyla potansiyeli olan yeni bir turizm dalına da göz kırpmakta

Her yıl yaklaşık
0.57 milyon ton
plastik
Akdeniz'e
gidiyor. Bu her
dakika denize
33,800 plastik
şişe atılmasıyla
eş değer.

denilebilir. Deniz memelerinin korunmasına yönelik, projeyi tanıtmaya ve farkındalık yaratma amaçlı yerel ve ulusal toplantılar, ilgili konularda fotoğraf yarışmaları gibi faaliyetler de Denizdeki Dostlar projesinin planlanan somut çıktısı ve faaliyetlerinden bazıları olarak karşımıza çıkmakta.

CSD VI – “Zehirsiz Kentlere Doğru”

Tarım sektörünün sanayileşmesi, doğal ekosistemler üzerindeki kimyasal yükü artırmıştır. Pestisitler, bitkileri ve insanları çeşitli hastalıklardan korumak için tarım arazilerinde, halk sağlığı programlarında ve kentsel yeşil alanlarda kullanılan zirai kimyasallardır. Bununla birlikte, çok sayıda olumsuz sağlık ve çevresel etkiye neden olma yetenekleri nedeniyle, yan etkileri önemli bir çevre sağlığı risk faktörü olabilir (Nicolopoulou-Stamati et al., 2016).

Buğday Ekolojik Yaşamı Destekleme Derneği, işte bu sebeplerden ötürü pestisit (zirai ilaçlar) konusunda belediyeler özelinde bir farkındalık yaratmayı amaçlamaktadır. Politika, strateji, yöntemler ve teknikler konusunda AB'deki iyi uygulamaların araştırılması, AB'deki iyi uygulama örnekleri raporu çıkarılması ve belediyelerin kullanımına yönelik bir el kitabı hazırlanması da projenin ana faaliyetlerinden göze çarpan bazı maddeler olarak sıralanabilir.

CSSP III – “Etkin Yönetim İçin Aktif Balıkçılar”

Balıkçılıkla ilgili bir diğer proje de bu dönem hem CSD hem de CSSP kapsamında proje yürütmekte olan **Doğal Hayatı Koruma Vakfı Türkiye** elleriyle hayata geçiyor. Bölgesel ve yerel balıkçılık kooperatiflerinin ve özellikle de kadın balıkçılar olmak üzere küçük ölçekli balıkçılık topluluklarının politika oluşturma ve karar alma süreçlerine aktif olarak katılmalarını sağlamak için kapasitelerinin güçlendirilmesi projenin ana hedefini oluşturuyor. Balıkçılık genellikle “erkek işi” olarak algılsa da günümüzde çok sayıda kadın balıkçı bulunuyor ve kadın balıkçıların sayısı 1990’lardan bu yana bir artış gösteriyor (Göncüoğlu & Ünal, 2011). Bu itibarla WWF’in kadın balıkçıların kapasitesini artırma faaliyetleri yürütecek olan bu projesi daha da dikkate değer bir hal alıyor.

CSD VI – “Sürdürülebilir Diyalog”

2014 yılında İzmir’de kurulmuş olan **Hayat Boyu Öğrenme, Mesleki, Eğitim ve Geliştirme Derneği**’nin bu projesi, CSD’nin beşinci döneminde uygulanan projesi ile dirsek teması halinde. Bir önceki dönem projelerinden biri olan Sıfır Karbon Noktası Projesi kapsamında, Almanya ile kurulan ortak çalışma modeline Polonya’nın da katılmasıyla işbirliğinin artırılması projenin öncelikli hedefini oluşturuyor. Bu kapsamda AB enerji, çevre, eğitim ve kültür politikalarını yaygınlaştırmak için STK’ların işbirliği ile eğitim kurumları, belediye ve diğer çevre paydaşları arasında sürdürülebilir bir ağ oluşturulması hedeflenmekte.

CSD VI – “İklim Diyalogu”

Avrupa ve küresel ölçekte iklim değişikliği ile ilgili çalışmalar yürüten bir STK olan **European Roundtable on Climate Change and Sustainable Transition (ERCST)**, bu projede AB İklim Değişikliği ile Mücadele Politikası’nın konuşulmasına yönelik Türkiye ve AB üye ülkelerindeki sivil toplum kuruluşları arasında bir diyalog kurmak, AB İklim Değişikliği Politikasının Türkiye’ye potansiyel etkilerini değerlendirmek ve ilgili STK’ların AB’nin İklim Değişikliği Politikası hakkındaki bilgilerinin geliştirmek hedefleriyle yola çıkıyor. Bu amaçla birçok çalıştay, mülakat ve deneysel araştırmalar

yapmayı planlayan STK’nın web sitesi de aynı zamanda iklim konusunda çalışmalar yapan araştırmacılar, çevre aktivistleri ya da konunun meraklıları için birçok akademik makale ve derleme içeriyor.

CSSP III – “Tarım Politikalarında İklim Perspektifi için Sivil Toplum Ağı”

1992 yılından günümüze çevre konusunda özverili bir mücadele veren **TEMA Vakfı**, bu projeyi tarım alanında çalışan STK’ların

Türkiye’de iklim politikası ve karar alma süreçlerine aktif demokratik katılımının sağlanması amacıyla yürütüyor.

Proje ile ilgili STK’ların tarım konusundaki örgütsel ve kurumsal kapasitelerinin geliştirilmesi, iklim politikasını etkileyebilmeleri için STK’ların teşvik edilmesi, STK’ların, yerel, ulusal veya uluslararası düzeylerde iklim değişikliğinin hafifletilmesi ve uyum politikalarına ilişkin karar alma süreçlerine katılımının teşvik edilmesi hedefleniyor. Türkiye’nin her ilinde faaliyet gösteren TEMA, bu projenin uygulama ve etki alanını da yine yurt geneline yaymış durumda.

CSSP III – “Antalya Orman Kaynakları Koruma Uygulaması”

Proje, Antalya’daki çevre STK’larını karar alma süreçlerine katılmaya teşvik etmek, STK’lar arasındaki bağlantıları güçlendirmek ve birlikte hareket etmek için

mekanizmalar sağlamak amacıyla yürütülüyor. Bu kapsamda Antalya'daki çevre STK'ları arasında bir ağ oluşturulması, mevzuat ve AB fonlarına erişim ile ilgili olarak STK'ların idari kapasitesinin güçlendirilmesi ve doğanın korunmasında sivil toplum kuruluşlarının rolü konusunda farkındalığın artırılması hedefleniyor. Projenin altında

imzası bulunan ve Akdeniz'in incisi Antalya merkezli bir STK olan **Antalya Orkidelerini ve Biyolojik Çeşitliliği Koruma Derneği (ANTOK)**, Proje kapsamında sanat, fotoğraf ve makale konulu 3 yarışma ile farkındalık ve yaygınlaştırma kampanyası yürütmeyi planlıyor. Bunun yanı sıra yine bir proje faaliyeti olarak Yunanistan'a bir teknik gezi düzenlenmesi de ANTOK'un planlamaları arasında.

CSSP III – “Dayanıklı Sivil Toplum için El Ele”

İklim Araştırmaları Derneği'nin bu projesinin temelini “kentsel dayanıklılık” fikri oluşturuyor. Kentsel dayanıklılık, yeni bir sistem ve yapı için yeniden organize olmadan önce değişime dayanabilme yetisi olarak düşünülmektedir. Dolayısıyla kentsel dayanıklılık etkilere cevap verebilme yetisinden çok, tahmin edilemez ve beklenmedik durumlara karşı esnek ve dayanıklı olma durumu olarak tarif edilmelidir (Yaman Galantini and Tezer, 2011). Proje; kentsel dayanıklılık konusunda STK'lar, belediyeler ve özel sektör arasında güçlü ağların ve ortaklıkların kurulması amacıyla yürütülüyor. Bu kapsamda; işbirliği yöntemleri ve kentsel dayanıklılık çözümleri konusunda STK'ların kurumsal kapasitesinin güçlendirilmesi, STK'ların afetler ve kentsel dayanıklılık hakkındaki bilgi tabanının geliştirilmesi ve STK'lar arasında en iyi uygulamaların yaygınlaştırılması

hedefleniyor. STK'ların ve belediyelerin kentsel dayanıklılık, mevcut doğal tehlikeler, iklim değişikliği senaryoları ve kentsel dayanıklılık çözümleri ve ağları hakkındaki bilgi ve becerileri geliştirilecek olması projenin beklenen çıktılarının en çok göze çarpanlarından arası.

Dünyada insani tüketim için üretilen gıdanın neredeyse üçte biri, yani yaklaşık 1,3 milyar ton gıda, küresel olarak ya kaybolmakta ya da israf edilmektedir.

CSSP III – “Gıdanı Kurtar”

Küresel gıda kayıpları ve israfı (GKİ) özellikle son yıllarda dikkat çekici bir konu haline gelmiştir ve uluslararası arenanın gündeminde ön plana çıkmıştır. FAO'nun 2011 yılında açıkladığı çarpıcı istatistiklere göre, dünyada insani tüketim için üretilen gıdanın neredeyse üçte biri, yani yaklaşık 1,3 milyar ton gıda, küresel olarak ya kaybolmakta ya da israf edilmektedir (FAO, 2021). Kuruluş öyküsü BM Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinin ilk kez açıklandığı 2015 yılına dayanan **Gıda Kurtarma Derneği**'nin bu projesi tam da bu gıda israflarını önlemeye yönelik bir proje olarak karşımıza çıkıyor.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

1960'lı yıllara kadar ekonomik kazancı önceleyen bakış açısı nedeniyle çok da önemsenmeyen ve fark edilmeyen çevre sorunları modern dünyanın bir gerçeği haline geldi. Günümüzde deneyimlemekte olduğumuz iklim değişikliği, çölleşme, biyolojik çeşitlilik kaybı, ormansızlaşma, ozon tabakasının tahribatı, asit yağmurları, hava, su ve toprak kirliliği, tehlikeli atıklar, deniz ve okyanus kirliliği gibi küresel çevre sorunları; kamu sektörü ve özel sektör, hükümet dışı kuruluşlar ile sivil toplumun katılımını ve

ulusal çabaların yanı sıra, ikili, bölgesel ve çok-terafı düzeyde uluslararası işbirliğini gerekli kılmaktadır. Ülkemiz Türkiye de 11. Kalkınma Planı'nda (2019-2023) belirtildiği gibi coğrafi konumu nedeniyle iklim değişikliğine karşı hassas bir ülkedir. Bu durum Türkiye'nin yeşil uygulamalara vermesi gereken önemi daha da artırmaktadır. Avrupa Birliği'nin çevreyi sağlığın, ekonominin ve huzurun temelinde oturtan çevre politikaları ile Türkiye'nin hassas durumu ile birleştiğinde Sivil Toplum Diyalogu ve Sivil Toplum Destek Programları kapsamında desteklenmekte olan çevre temalı projelerin önemli olduğu

değerlendirilmektedir. Söz konusu projeler, hem çevre ile ilgili farkındalık ve duyarlılık gelişmesini sağlamakta, hem Türkiye ve Avrupa arasında kültürel ve işbirliği köprüleri oluşturmakta, hem de ortaya çıkardıkları katma değer yönünden Türkiye'nin yeşil geleceğine katkıda bulunmaktadır. Çevrenin korunması, uluslararası gündemde de yoğun bir biçimde yer almaktadır. Çevre sorunlarının çözümü, kamu sektörü, özel sektör, hükümet dışı kuruluşlar ile sivil toplum arasında işbirliğini gerekli kılmaktadır. Çevrenin korunması yolundaki gayretlerin önemli bir boyutunu ise kamuoyu bilincinin ve katılımının artırılması oluşturmaktadır. Çevre sorunları ile mücadele, uzun soluklu ve sürekli bir mücadele olduğundan CSD ve CSSP kapsamında yapılan projelerden elde edilen kazanımların, pratiklerin ve deneyimlerin sürekli ve sürdürülebilir olması yeşil geleceğin inşasına artı değer olarak yansımaktadır.

REFERANSLAR

Avrupa Çevre Ajansı, 2019. *Avrupa'da çevre Durum ve genel görünüm 2020*. Kopenhag: Avrupa Çevre Ajansı, p.7.

Benzeyen, S., 2020. *A COMPARISON OF GREEN 10 AND THE EUROPEAN UNION'S ENVIRONMENTAL POLICIES*. Master's Thesis. Hacettepe University.

Bicycle Guider - Bikes, Bike Reviews, Cycling Advice, Best Picks | Mountain, Road, Hybrid Bikes. 2021. *100+ Bike Statistics & Facts of 2021 [E-Bikes Included]*. [online] Available at: <<https://www.bicycle-guider.com/bike-facts-stats/>> [Accessed 9 June 2021].

Eur-lex.europa.eu. 2021. *Environment and climate change*. [online] Available at: <https://eur-lex.europa.eu/summary/chapter/environment.html?root_default=SUM_1_CODED%3D20%2CSUM_2_CODED%3D2001&locale=en> [Accessed 9 June 2021].

Food and Agriculture Organization of the United Nations. 2021. *Food Loss and Food Waste*. [online] Available at: <<http://www.fao.org/food-loss-and-food-waste/flw-data>> [Accessed 9 June 2021].

Göncüoğlu, H. and Ünal, V., 2011. Fisherwomen in the Turkish fishery, southern Aegean Sea. *Journal of Applied Ichthyology*, 27(4), pp.1013-1018.

Nicolopoulou-Stamati, P., Maipas, S., Kotampasi, C., Stamatis, P. and Hens, L., 2016. Chemical Pesticides and Human Health: The Urgent Need for a New Concept in Agriculture. *Frontiers in Public Health*, 4.

Yaman Galantini, Z. and Tezer, A., 2011. Dayanıklılık Kuramının Kent Planlama ile İlişkilendirilmesi. In: *Dünya Şehircilik Günü 7. Türkiye Şehircilik Kongresi*. İstanbul, pp.3 - 4.

